

PAWEŁ Z ZATORA

(zm. 9 XII 1463 r.)

O środowisku rodzinnym Pawła wiadomo tylko tyle, że jego ojcem był nieznany bliżej Mikołaj, mieszczanin zatorski, zaś stryjem Jan syn Zbyszka, wikariusz wieczysty i altarysta ołtarza św. Wawrzyńca katedry krakowskiej, związany z dworem królowej Jadwigi Andegawenkiej. Najpewniej stryj pociągnął za sobą Pawła do Krakowa i skierował najpierw do szkoły katedralnej, a potem na studia uniwersyteckie, które ten rozpoczął w 1411 r. na fakultecie sztuk wyzwolonych. Do *Metryki* wpisał Pawła z Zatora osobiście rektor uniwersytetu Łukasz z Wielkiego Koźmina, ale nota nie zawiera informacji o wniesionej przezeń opłacie immatrykulacyjnej. Paweł należał do zdolnych studentów, bowiem bakalaureat *artium* uzyskał po dwóch latach nauki w 1413 r., zaś magisterium sztuk wyzwolonych w 1415 r., gdy dziekanem fakultetu był filozof magister Mikołaj Budziszyn. W księdze promocji zanotowano, że Paweł uiścił stosowną opłatę, tj. 1/2 grzywny (24 grosze) za egzamin bakałarski, natomiast nie zapłacił 1 grzywny za egzamin magisterski z powodu ubóstwa (*propter pauperitatem*). Następnie podjął wykłady na Wydziale Sztuk Wyzwolonych, a ponadto przed 1419 r. związał się ze szkołą katedralną i za sprawą scholastyka krakowskiego Jana Szafranca został jej rektorem. Na Wawelu Paweł prowadził nauczanie przez kilkanaście lat do 1432 r., objaśniając scholarom m.in. perykopy ewangelii niedzielnych. Ponadto wykładał im komentarz do *Ojciec nasz*, autorstwa wybitnego teologa paryskiego i wiedeńskiego Henryka z Langenstein. Paweł z Zatora nie poprzestał na wykształceniu filozoficznym, lecz około 1420 r. podjął studia na Wydziale Prawa, które uwieńczył

doktoratem dekretów mniej więcej w 1430 r. Zachowały się trzy niedatowane mowy wygłoszone przez Jana Elgot, doktora dekretów (od 1427 r.), w czasie promocji Pawła na bakałarza, licencjata i doktora prawa kanonicznego. Świadczą one, że mistrzem Pawła z Zatora na studiach prawniczych był właśnie Jan Elgot, jeden ze znamienitszych

Pieczęć Pawła z Zatora
(AUJ dypl. perg. 161)

krakowskich kanonistów. Po promocji doktorskiej Paweł nie opuścił wszechnicy, ale został profesorem na Wydziale Prawa i prowadził wykłady aż do śmierci. Do tej pory nie udało się badaczom odnaleźć i zidentyfikować jego dzieł powstałych w związku z działalnością uniwersytecką. Aktywnie uczestniczył w życiu Uniwersytetu Krakowskiego i dysputach w sprawie reformy Kościoła, soborów oraz moralnego odnowienia życia wiernych. W okresie 1440–1441 został powołany do komisji uniwersyteckiej, obok Jana Elgota, Jakuba z Paradyża, Tomasza Strzępińskiego, Benedykta Hessego, Mikołaja Kozłowskiego, Jakuba Parkoszowica z Żurawicy, Wawrzyńca z Raciborza i innych profesorów, która miała określić stanowisko wszechnicy wobec soboru bazylejskiego i doktryny koncyliarystycznej. Komisja ta debatowała najpierw nad traktatami przygotowanymi na tę okoliczność przez Jana Elgota, Jakuba z Paradyża, Benedykta Hessego i Wawrzyńca z Raciborza, które uznała za niezadowalające. Następnie powierzyła ona Tomaszowi Strzępińskiemu opracowanie nowego traktatu o władzy soboru i papieża, po kolejnych dyskusjach przyjmując to dzieło za oficjalne stanowisko Uniwersytetu Krakowskiego, które zostało przesłane do Bazylei i tam publicznie odczytane.

Wysokie walory intelektualne i duchowe Pawła z Zatora zostały zauważone przez biskupa krakowskiego Wojciecha Jastrzębca, który powierzył mu w 1423 r. na stałe głoszenie kazań w katedrze na Wawelu. Już jako prymas Jastrzębiec mianował go w 1426 r. jednym z notariuszy w komisji do zbadania cudów przy grobie królowej Jadwigi. Z kolei za pontyfikatu Zbigniewa Oleśnickiego angażowano doktora Pawła do pracy w kurii biskupiej. W 1437 r. był on zastępcą Jana Elgota na urzędzie oficjała generalnego, zaś w latach 1439–1440 i 1453 pełnił urząd wikariusza generalnego *in spiritualibus*. Powoływano również Pawła z Zatora na sędziego polubownego. Do kapituły katedralnej krakowskiej wszedł w 1438 r., uzyskując kanonię, którą posiadał do końca życia. Cieszył się dużym zaufaniem prałatów i kanoników, gdyż w latach 1444–1463 jako prokurator kapituły zarządzał jej majątkiem. Czasowo dzierżył też probostwa w Raciborowicach, Gołaczowych, Dzierążni i Podegrodziu koło Nowego Sącza. Chociaż nie rezydował przy tych parafiach, to troszczył się o nie, bowiem w Gołaczowych i Dzierążni wybudował murowane kościoły, zaś w Raciborowicach wznosił murowane prezbiterium.

W konflikcie o biskupstwo krakowskie po śmierci biskupa Tomasza Strzępińskiego Paweł z Zatora bronił uprawnień i niezależności kapituły. Najpierw 8 grudnia 1460 r. uczestniczył w elekcji kapitulnej Jana Lutka z Brzezia, a potem był w grupie prałatów i kanoników opierających się kandydatowi królewskiemu Janowi Gruszczyńskiemu oraz zachowujących dystans wobec nominata papieskiego Jakuba z Sienna. W lipcu 1462 r. administrator diecezji Jan z Pniowa powołał go na urząd wikariusza generalnego *in spiritualibus*. W tych trudnych okolicznościach doktor Paweł przez kilka miesięcy zabiegał o zażegnanie konfliktu.

Wyjątkowe miejsce w życiu Pawła z Zatora zajmowała posługa kaznodziejska w katedrze na Wawelu, w której głosił kazania przez 40 lat. Po ufundowaniu stałej predykaty w katedrze przez Zbigniewa Oleśnickiego w 1454 r. z woli kardynała

objął ją jako pierwszy. Pozostawił trzy kolekcje kazań: *Sermones de tempore super epistolas dominicales*, *Sermones de tempore super evangelia dominicalia* oraz *Sermones de sanctis et praecipuis festis*, a także wiele kazań rozproszonych w rozmaitych rękopisach. Za życia cieszył się sławą najwybitniejszego kaznodziei głoszącego kazania w języku polskim. Jego twórczość kaznodziejska nie została do tej pory systematycznie zbadana.

Zmarł 9 grudnia 1463 r. w Krakowie.

Knapek Akta wg indeksu; M. Koczerska, *Zbigniew Oleśnicki i Kościół krakowski w czasach jego pontyfikatu (1423–1455)*, Warszawa 2004 wg indeksu; M.D. Kowalski, *Uposażenie krakowskiej kapituły katedralnej w średniowieczu*, Kraków 2000, s. 175; Morawski *Historia* 1 s. 289–291; K. Ożóg, *Paweł z Zatora – kaznodzieja i profesor Uniwersytetu Krakowskiego* [w:] *Osiem wieków historii i kultury miasta Zatora i regionu*, red. T. Gąsowski, P. Stanko, Kraków 2006, s. 7–25; B. Przybyszewski, *Kapituła krakowska za kanonikatu Jana Długosza* [w:] *Długossiana. Studia historyczne w pięćsetlecie śmierci Jana Długosza*, red. S. Gawęda, Warszawa 1980, s. 44–46, 56, 74–75; J. Wolny, *Paweł z Zatora*, PSB, t. 25, Wrocław 1980, s. 400–403.

Krzysztof Ożóg